

VII ВИСНОВКИ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

7.1. Загальні висновки та проблеми

За результатами аналізу інформації про стан техногенної та природної безпеки у 2016 році населення, територія та навколишнє середовище в Україні знаходились під дією чинників, які комплексно та негативно впливають на життєдіяльність країни через виникнення надзвичайних ситуацій (НС) техногенного та природного характеру, а їх наслідки призводять до загибелі людей, економічних втрат та погіршення стану навколишнього природного середовища.

Найбільш характерними чинниками виникнення **природних НС** у 2016 році були стихійні явища метеорологічного, гідрологічного та геологічного характеру, а саме:

- стихійні гідрометеорологічні явища, для яких характерна системна повторюваність;
- активізація зсувних процесів у всіх регіонах держави;
- розвиток провальних форм карсту, які спостерігаються на значних територіях;
- підтоплення, в зоні впливу яких опинилися міста, селища та сільські населені пункти;
- захворюваність на екзотичні та особливо небезпечні інфекційні хвороби сільськогосподарських тварин;
- збільшення інфекційної захворюваності людей на сальмонельоз та гастроентероколіт;
- землетруси, ймовірність виникнення яких, з урахуванням глобальної активізації сейсмічних процесів, зросла.

Подальший розвиток промисловості, надвисока її концентрація в окремих регіонах, існування великих промислових комплексів, на яких зосереджено потенційно небезпечні об'єкти різних категорій та потужності, обумовлюють зростання ризиків виникнення **НС техногенного характеру**. Особливу загрозу становили:

- радіаційно небезпечні об'єкти (енергоблоків атомних станцій, об'єкт "Укриття", об'єкти, на яких використовуються джерела іонізуючого випромінювання, хвостосховища підприємства з переробки урану тощо);
- промислові об'єкти, на яких зберігаються або використовуються небезпечні хімічні речовини;
- магістральний аміакопровід;
- землі, зайняті під нагромадження відходів;
- пожеже та вибухонебезпечні об'єкти;
- крупні водосховища, насамперед Дніпровський каскад гідроспоруд;
- магістральні трубопроводи (газопроводи, нафтопроводи, продуктопроводи).

Порівняно з 2015 роком, загальна кількість НС у 2016 році збільшилася (на 0,7%), при цьому зменшилась кількість НС техногенного та соціального характеру. Загальне збільшення кількості НС сталося внаслідок зростання екзотичних та особливо небезпечних інфекційних захворювань сільськогосподарських тварин, інфекційної захворюваності людей на сальмонельоз та гастроентероколіт, а також зростання кількості метеорологічних НС.

Найбільшу кількість НС у 2016 році зафіксовано у Одеській, Волинській, Миколаївській, та Полтавській областях, а найменшу – у Запорізькій, Тернопільській та Черкаській областях.

Загальний стан техногенної та природної безпеки України у звітному році залишався стабільним з точки зору співвідношення видів НС та їх територіального розподілу.

Проведені дослідження матеріалів за період 2012 – 2016 років щодо стану техногенної і природної безпеки та тенденцій подальшого розвитку процесів у цій сфері, дали можливість зробити більш конкретні та обґрунтовані наукові висновки.

За останні 5 років (2012 – 2016 рр.), згідно з матеріалами наведеними у Національних доповідях та Аналітичних оглядах про стан техногенної та природної безпеки в Україні, сталося 819 надзвичайних ситуацій (НС), в середньому 164 НС на рік. За класифікаційними ознаками НС розподілилися наступним чином:

- техногенного характеру - 390 НС;
- природного характеру - 372 НС;
- соціального характеру - 52.

При цьому, спостерігається тенденція до зменшення кількості НС техногенного (120 НС у 2012 році та 58 у 2016 році) та соціального (18 НС у 2012 році та 4 у 2016 році) характеру, а кількість НС природного характеру навпаки зростає (74 НС у 2012 році та 96 у 2016 році).

Крім того, неухильно зменшується кількість загиблих внаслідок НС (301 особа у 2012 році та 183 - у 2016 році), при цьому кількість постраждалих з року в рік майже не змінюється і складає в середньому 830 постраждалих за рік.

Отже, є підстави говорити про певну ефективність проведених заходів цивільного захисту та діяльності ЄДСЦЗ.

Результати досліджень статистичних даних про НС свідчать, що за 5 останніх років НС, залежно від обсягів заподіяних негативних наслідків, кількості постраждалих і загиблих, обсягів технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для їх ліквідації, розподілися так:

- державного рівня – 10 (1%);
- регіонального рівня – 51(6%);
- місцевого рівня – 336 (42%) ;
- об'єктового рівня – 408 (51%).

Отже, 92% НС, що сталися, – це НС місцевого і об'єктового рівня і тільки 7% – державного і регіонального рівня, що свідчить про таке:

по-перше - про низьку організацію роботи з виконання заходів цивільного захисту: районними державними адміністраціями, виконавчими органами міських рад, районними у містах і селищними радами та утвореними місцевими комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій; керівними органами підприємств, установ і організацій та утвореними комісіями з питань надзвичайних ситуацій;

по-друге - про недостатній рівень керівництва збоку посадових осіб ланками територіальних підсистем та відсутність контролю збоку керівництва територіальною підсистемою.

Середньорічні економічні збитки від надзвичайних ситуацій складають близько 320 млн. грн., що є суттєвими втратами, як для умов економічної кризи, а тому в регіонах, які мають обмежені бюджетні ресурси, масштабні за обсягами заподіяних наслідків надзвичайні ситуації істотно стримують їх соціально-економічний розвиток.

На основі аналізу статистичних даних виконано розрахунки приведених показників індивідуального ризику, які кількісно визначають рівень ризику для людини загинути, або бути травмованою на території конкретної адміністративно-територіальної одиниці внаслідок НС за певний проміжок часу. Ці приведені показники, розраховані для кожної області за 2016 рік, кількісно характеризують стан техногенної та природної безпеки та дають можливість порівняння стану безпеки між областями України.

Приведений показник індивідуального ризику для території всієї України за 2016 рік (R_i^{2016}) склав $4,79 \times 10^{-5}$.

Порівняння приведених показників індивідуального ризику на територіях областей свідчить, що найвищий рівень ризику у Одеській області ($R_{i\text{Од}}^{2016} = 3,72 \cdot 10^{-4}$), що більше ніж на третину перевищує показник індивідуального ризику на території України і тому вважається відносно неприпустимим. Крім Одеської області, рівні індивідуального ризику, що вважаються відносно неприпустимими мають Миколаївська, Чернівецька, Івано-Франківська області.

Волинська, Кіровоградська, Полтавська та Чернігівська області мають показники

що відповідають гранично припустимому рівню ризику.

Інші області мають показники що відповідають порівняно оптимальному рівню.

Серед основних актуальних проблеми, що негативно впливають на стан техногенної та природної безпеки в Україні, діяльність ЄДСЦЗ експерти відзначають такі:

1. Неналежне фінансування та проведення заходів захисту територій від небезпек техногенного та природного характеру.

2. Відсутність єдиної системи моніторингу і прогнозування ризиків виникнення надзвичайних ситуацій.

3. Повільно впроваджуються в практичну діяльність нові технології управління техногенною та природною безпекою. Зокрема, положення Концепції управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 січня 2014 року № 37-р.

Статус основного документа щодо організації управління ризиками, а саме: Положення про організацію управління ризиками, необґрунтовано занижений, процес управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій в документі чітко не визначений, алгоритм дій суб'єктів, що забезпечують процес управління ризиками, – не встановлений.

4. Недосконалість системи управління процесами цивільного захисту, перш за все у вищій ланці.

5. Недосконалість системи класифікації техногенно-небезпечних об'єктів та системи контролю за безпечністю таких об'єктів.

6. Наявність на ринку неякісних та ненадійних засобів цивільного захисту, техногенно- та пожежо-небезпечної продукції, відсутність належного державного ринкового нагляду за цією продукцією.

Відсутність у державних випробувальних лабораторіях сучасного випробувального обладнання, що стримує процес практичної реалізації технічних регламентів.

Відсутність окремого технічного регламенту на засоби цивільного захисту.

7. Недосконалість нормативно-правових та нормативних актів щодо визначення необхідної кількості пожежно-рятувальних підрозділів у містах та інших населених пунктах.

8. Технічне оснащення сил цивільного захисту не відповідає сучасним вимогам надання допомоги людям, які постраждали в наслідок небезпечних подій та надзвичайних ситуацій.

9. Недостатній рівень фахової підготовки керівного складу і фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту.

7.2. Шляхи розв'язання основних актуальних проблем, що впливають на стан техногенної та природної безпеки в Україні та діяльність ЄДСЦЗ

1. Визначення на державному та регіональному рівнях першочергові заходи щодо захисту територій від небезпек техногенного та природного характеру, та виділення цілеспрямованого фінансування на їх реалізацію. Уникнути розпорошення виділених коштів на виконання завдань без визначення пріоритетів.

2. Вжиття заходів щодо невідкладного створення єдиної системи моніторингу і прогнозування ризиків виникнення надзвичайних ситуацій шляхом схвалення і впровадження Концепції створення і функціонування підсистеми моніторингу і прогнозування ризиків виникнення надзвичайних ситуацій єдиної державної системи цивільного захисту (розроблена Українським науково-дослідним інститутом цивільного захисту у 2016 році на замовлення Державної служби України з надзвичайних ситуацій).

Активізація роботи щодо погодження та прийняття законодавчого акту про внесення змін до Кодексу цивільного захисту України.

3. Конкретизація роботи щодо впровадження та реалізації положень Концепції управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій шляхом перегляду і внесення змін до Плану заходів щодо реалізації Концепції управління ризиками виникнення

надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2015 – 2020 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 року № 419-р. Переглянути та конкретизувати заходи Плану та склад виконавців.

Переглянути статус розпорядчого документу про затвердження проекту Положення «Про організацію управління ризиками». Зазначений проект документу за пропозиціями експертів має затверджуватися рішенням Уряду.

Вжити заходів щодо доопрацювання проекту Положення «Про організацію управління ризиками» щодо визначення процесу управління ризиками та алгоритму дій суб'єктів, що забезпечують процес управління ризиками.

4. Розгляд питання щодо перегляду ролі і місця ДСНС України в системі центральних органів виконавчої влади, а також територіальних органів з питань цивільного захисту. За результатами роботи вжити відповідних заходів щодо підвищення ролі центрального органу виконавчої влади, до компетенції якого належать питання організації заходів цивільного захисту.

5. Забезпечення прийняття в Україні Технічного регламенту засобів цивільного захисту.

6. Забезпечення ефективного функціонування системи контролю за техногенно-небезпечними об'єктами, якістю та безпечністю засобів цивільного захисту та продукції з підвищеними техногенними і пожежними ризиками.

Забезпечення державних випробувальних лабораторій випробувальним обладнанням для реалізації вимог Технічних регламентів.

7. Внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2013 року № 874 «Про затвердження критеріїв утворення державних пожежно-рятувальних підрозділів (частин) Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту в адміністративно-територіальних одиницях та переліку суб'єктів господарювання, де утворюються такі підрозділи (частини)» у частині змін до радіусу обслуговування одним державним пожежно-рятувальним підрозділом (частиною) та нормативів прибуття державних пожежно-рятувальних підрозділів (частин) до місця виклику.

Затвердження наказом Мінрегіону України проекту державних будівельних норм ДБН Б.1.1-XX:201X «Планування і забудова території» (на зміну ДБН 360-92**).

Затвердження наказом Національного органу стандартизації проекту національного стандарту ДСТУ ХХХХ «Пожежно-рятувальні підрозділи. Район виїзду. Комплектування пожежними автомобілями. Проектування пожежно-рятувальних частин».

8. Впровадження (імплементация) Директиви Севезо III 2012/18/ЄС Європейського парламенту та Ради від 4 липня 2012 року «Про контроль значних аварій, пов'язаних з небезпечними речовинами».

9. Вжиття заходів щодо виділення фінансування для технічного переоснащення сил цивільного захисту. Придбання техніки та рятувальних засобів здійснювати на підставі обґрунтованих розрахунків щодо їх необхідності.

10. Вжиття заходів щодо підвищення рівня фахової підготовки керівного складу і фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту шляхом обов'язкового проходження навчання, підвищення якості навчання у вищих навчальних закладах цивільного захисту та у відповідних центрах підготовки осіб рядового та молодшого начальницького складу.